

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

5 juli 1967

52e jaargang, no. 2600

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Oog op Utrechts toekomst

ONDER bovenstaande titel heeft het provinciaal bestuur van Utrecht een fraai uitgevoerde nota uitgebracht aan de staten van genoemde provincie. De nota heeft betrekking op de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van het provinciale gebied. Met de nota wordt een viertal doelstellingen nagestreefd, te weten: op provinciaal niveau toetsen van de denkbeelden, neergelegd in de bekende „Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland”; kenbaar maken van de visie van het provinciaal bestuur op de planologische ontwikkeling binnen de provincie op langere termijn; het scheppen van een kader, waarbinnen een goede harmonisering van de streekplannen tot stand kan komen en het leggen van een basis voor een uitvoeringsschema alsmede een investeringsprogramma.

De opzet van de nota is zodanig, dat in de eerste hoofdstukken een beeld wordt gegeven van de te verwachten aanwas van de bevolking in de provincie en in haar diverse onderdelen, alsmede in de te verwachten behoefte aan woonegelegenheid. Daarna wordt aandacht besteed aan het karakter van de onderscheidene streken in het gewest. Vervolgens worden de wenselijkheden en mogelijkheden voor de toekomstige ruimtelijke indeling afgestast, waarbij aandacht wordt geschonken aan de stedelijke gebieden Utrecht en Amersfoort, de capaciteit van de nieuwe woongebieden en de uitbreidingsmogelijkheden van kernen. Voorts houdt de nota zich bezig met de werkgelegenheid, het verkeer en het vervoer, de recreatie en de bestuurlijke aspecten. Aan de zorg voor het handhaven en verbeteren van het milieu (waterverontreiniging, verwijderen afvalstoffen, geluidshinder enz.) worden in de nota ook enige beschouwingen gewijd. Een veelzijdige benadering dus en als zodanig zeer belangwekkend. Enkele bijzonderheden verdienen nadere bespreking.

De gehele nota is opgebouwd op de veronderstelling dat met migratieoverschotten in de komende decennia geen rekening behoeft te worden gehouden. Betoogd wordt dat het onderbrengen van de bevolkingsgroei op basis van de natuurlijke aanwas reeds problemen genoeg met zich brengt. Men komt tot de conclusie, dat omstreeks het jaar 2000 voor 137.000 inwoners binnen het bestaande provinciaal verband geen plaats zal zijn. Voorgesteld wordt de huidige ruimtelijke problemen van het Gooi in groter c.q. Utrechts verband aan te vatten, terwijl een verdere expansie van het Utrechtse en Gooise gebied zou kunnen plaatsvinden in Zuidelijk Flevoland, wanneer deze polder, nadat het proces van inklinking van de grond daar voldoende voortgeschreden is, zich voor bebouwing leent. Dit impliceert naar de mening van het provinciaal bestuur een overgang van het Gooi naar de provincie Utrecht.

Bij het kennisnemen van deze nota is bij ons als voornaamste bezwaar opgekomen het ontbreken van een analyse van de invloed van sociaal-economische factoren op de planologische problematiek van het gewest. De provinciale nota vermeldt dat Utrecht, in tegenstelling tot Noord- en Zuid-Holland, nog steeds een vestigingsoverschot bezit. Zoals aangegeven, baseert de nota zich op de veronderstelling dat dit vestigingsoverschot zal verdwijnen. Evenwel behoeft de omstandigheid dat op langere termijn de opnamecapaciteit van de provincie onvoldoende is geen beletsel te zijn voor een aanhouden van de migratiestroom gedurende de komende decennia. Een onderzoek van de migratie vanuit gezichtspunten als de ontwikkeling van economische activiteiten en de ontwikkeling van het inkomen zou zeker een belangrijke bijdrage hebben kunnen leveren tot betere fundering van het gekozen uitgangspunt. Het is ook mogelijk dat ten gevolge hiervan een ander uitgangspunt gekozen zou zijn, dan wel dat, indien vastgehouden wordt aan de taakstelling alleen de eigen natuurlijke bevolkings-

INHOUD

Dr. A. J. Hendriks:

Oog op Utrechts toekomst... 683

Dr. W. L. G. S. Hoefnagels:

Nadere opmerkingen over het plan tot vereenvoudiging van de inkomsten- en loonbelasting..... 684

Drs. A. Pais:

Trouwlustige tieners en verstokte vrijgezellen; een analyse van de nuptialiteit in Nederland (1950-1965)..... 688

C. P. A. Bakker:

De efficiency van de Staatsloterij 694

Notitie:

Middenstand en toerisme 693

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt.... 695

Recente publikaties 696

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

aanwas in de provincie onder te brengen, men aanbevelingen zou hebben kunnen doen aan de centrale overheid om de bevolkingsgroei door migratie met bepaalde concrete maatregelen af te remmen.

Dat van economische factoren is afgezien bij de analyse blijkt ook uit de benadering van de werkgelegenheid. Na enkele algemene beschouwingen wordt op blz. 46 aangenomen dat de nijverheid voor 38 pCt. en de dienstensector voor 62 pCt. zal bijdragen in de toeneming van het aantal arbeidsplaatsen tot het jaar 2000. Vervolgens komt de nota met behulp van een terreinquotiënt tot een bepaling van de toekomstige ruimtebehoefte van het bedrijfsleven. Behalve dat men ten aanzien van veronderstellingen van dergelijke importantie een betere fundering zou wensen dan gegeven wordt, menen wij dat hier het verband tussen bevolkingsgroei en economische ontwikkeling toch wel zeer eenzijdig geïnterpreteerd is. Niet alleen voor de gehele provincie, maar ook per onderdeel en zelfs voor de 137.000 personen die zich in Zuid-Flevoland zullen moeten vestigen in plaats van in de provincie hunner geboorte, wordt met behulp van percentages berekend hoeveel de werkgelegenheid in de nijverheid en in de dienstensector zal moeten groeien, gegeven de bevolkingsgroei. Dat bevolkingsgroei invloed heeft op de lokalisering van economische activiteiten is bekend. Maar evenzeer staat vast dat op de ontwikkeling en spreiding van economische activiteiten nog een aantal andere factoren van invloed zijn. Een planmatige opzet van de toekomstige ontwikkeling zal altijd een belangrijke mate van onzekerheid blijven behouden. Dit betekent evenwel dat men dan ook zijn ramingen zo ruim mogelijk fundeert. Het gaat immers uiteindelijk om de investering van niet geringe bedragen.

Een ander onderwerp dat te bescheiden wordt belicht, is de oplossing die wordt voorgesteld ten aanzien van de ruimtelijke problemen van het Gooi. Nadat op blz. 23 een aantal berekeningen zijn uitgevoerd, waarmede een overzicht wordt gegeven van de beperkte ruimtelijke mogelijkheden in dit gebied, wordt als oplossing voorgesteld de voor de woonbebouwing bestemde oppervlakte in het Gooi met 100 ha te verminderen, ten einde zo meer soelaas te verkrijgen voor de uitbreiding van bedrijven. De compensatie voor dit verlies van woningbouwgrond zou gevonden kunnen worden op Utrechts gebied. Het is niet duidelijk dat dit inderdaad de meest wenselijke oplossing is. Naar onze mening zou even goed gedacht kunnen worden aan een afleiding van daarvoor in aanmerking komende economische activiteiten vanuit het Gooi naar Utrechtse gebieden. Wellicht is deze oplossing beter, daar op deze wijze de ruimtelijke problemen van het Gooi meer fundamenteel worden aangepakt, nl. bij de sterke expansie van de regionale economische bedrijvigheid. Economisch onderzoek zou over deze en wellicht nog meer alternatieve mogelijkheden nadere gegevens ter beoordeling kunnen verschaffen.

Het zou mogelijk zijn nog meer voorbeelden uit de nota aan te halen ter illustratie van het gebrek aan economische fundering op toch wel essentiële punten, een verwijt dat in het verleden ook gemaakt is jegens de Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland. Blijkens de laatste twee alinea's op blz. 24 ziet het provinciaal bestuur van Utrecht de mogelijkheid, dat de op deze regeringsnota uitgebrachte kritiek juist zou kunnen zijn, in. Het is daarom jammer dat men, bij het opstellen van ruimtelijke plannen voor het eigen gebied, het regionaal-economisch aspect heeft verwaarloosd.

Rotterdam.

A. J. HENDRIKS.

Nadere opmerkingen over tot vereenvoudiging van

DE Vereniging voor Belastingwetenschap heeft onlangs een discussie gehouden over mijn plan tot vereenvoudiging van de inkomsten- en loonbelasting. Door verschillende oorzaken was er na de inleidingen van Prof. Dr. J. H. Christiaanse en Prof. Dr. Th. A. Stevers slechts een zeer beperkte tijd beschikbaar voor discussie. Gezien het belang van het onderwerp en de moeite en tijd, die beide inleiders eraan hebben besteed, meen ik dat ik uitvoeriger moet ingaan op hun beschouwingen dan tijdens de discussie kon geschieden.

Niet alleen doelmatigheid

Het eerste belangrijke punt, dat Prof. Christiaanse ter sprake bracht, was wat mij tot het plan had geïnspireerd; hij dacht te moeten concluderen dat niet rechtvaardigheid of harmonie van economische doelstellingen tot het plan hadden geleid, maar technische uitvoerbaarheid c.q. doelmatigheid.

Deze conclusie is echter onjuist. Ook al leidt het resultaat van het plan tot een verregaande doelmatigheid, dat betekent geenszins dat economische en rechtvaardigheids-overwegingen niet in even grote mate tot lancering van het plan hebben geleid. De grote mate van afwenteling, de veelvuldige ontduiking en de ontevredenheid over de verschillende behandeling (krachtens de wet) van nauwelijks van elkaar verschillende gevallen zijn duidelijke indicaties dat het bestaande systeem nauwelijks meer rechtvaardig genoemd kan worden en macro-economisch gezien een ongunstige invloed zal hebben. Ik wil hier nog iets nader op ingaan.

Het huidige systeem van 1940, technisch bijgeschaafd in de nieuwe wet, is wat de rechtvaardigheid betreft afgestemd op *niet*-afwenteling en *niet* ontduiken. Dat gebeurt echter wel en in grote mate.

De uitzonderingsbepalingen worden steeds veelvuldiger, enerzijds ten gevolge van de hoge tarieven en anderzijds, m.i. in nog grotere mate, ten gevolge van de toegenomen welvaart waardoor steeds meer mensen met deze belastingen kennis gingen maken. Naarmate een systeem meer uitzonderingsbepalingen van node blijkt te hebben, moet men zich afvragen of het systeem nog wel deugt. Bovendien leidt een uitzondering weer tot nieuwe, vaak niet te rechtvaardigen, verschillen tussen degenen die net wel en zij die net niet onder de uitzondering vallen.

Daarnaast lijdt men m.i. toch wel aan een overschatting van het begrip rechtvaardigheid indien men de contribubelen het, overigens ook door mij theoretisch aanvaarde, verschil tussen inkomstenbelasting en loonbelasting enerzijds en de premies voor de volksverzekeringen anderzijds als rechtvaardig wil doen aanvaarden. Reeds jaren is de slagzin van velen: de leefbaarheid van ons land in de toekomst. Behoren woningwetwoningen, wegen, havens, alle soorten onderwijs wel en A.O.W. en A.W.W. niet hiertoe? Wie al het theoretisch onderscheid wil zien, zal daarmede toch niet de burger kunnen overtuigen dat

het plan

de inkomsten- en loonbelasting

hij de A.O.W.-premie anders moet zien dan de inkomsten- en loonbelasting. Hij ziet het als lasten die de overheid oplegt ten behoeve van ons allen en dus ook van hemzelf. Hoe doorzichtiger en begrijpelijker deze lasten zijn, hoe minder het rechtvaardigheidsgevoel wordt gefrustreerd. De mondige burger van onze democratische samenleving aanvaardt het huidige ingewikkelde systeem niet meer.

Zo doet zich ook het omgekeerde voor. Wat men aan A.O.W. krijgt uitgekeerd, wordt niet beoordeeld naar het bedrag van de bruto, maar van de netto uitkering en daarnaar beoordeelt men de rechtvaardigheid. Hiermede ben ik reeds midden in de problematiek, welke Prof. Christiaanse pas aansneed halverwege zijn betoog. Daarbij worden door hem volksverzekeringen en sociale werknemersverzekeringen op één lijn gesteld. De kritiek aan mijn adres met betrekking tot een te geringe motivering van het over één kam scheren van belastingen en sociale verzekeringen hangt samen met het door Prof. Christiaanse op één lijn stellen van volksverzekeringen en sociale werknemersverzekeringen. Deze kritiek wordt dan ook danig verzwakt als men het duidelijke onderscheid tussen deze groepen van heffingen in het oog vat. De sociale werknemersverzekeringen zijn van geheel andere aard en beperkt tot een — zij het vrij grote — categorie mensen in onze samenleving. De volksverzekeringen, en daarover heb ik gesproken, zijn algemeen en leunen psychologisch veel sterker aan tegen belastingen. Deze volksverzekeringspremies worden geheven op basis van het inkomensbegrip van de loon- en inkomstenbelasting en zijn verwerkt in de aangiften I.B.; de aanslagen worden opgelegd en geïnd door de belastingadministratie. Is het dan zo vreemd dat de burger het als een belasting ervaart, zelfs als een soortgelijke als de loon- en inkomstenbelasting?

Indien dan ook Prof. Christiaanse in het begin van zijn inleiding een grote sprong van het marginaal tarief in mijn plan laat zien (boven f. 14.000 namelijk van 9 pCt. tot ca. 30 pCt.), dan laat hij buiten beschouwing dat boven de 9 pCt. nog ruim 10 pCt. aan premies voor volksverzekeringen wordt opgelegd, terwijl boven de f. 14.000 de marginale druk van de premies wegvalt. Bovendien wordt het proportionele tarief geheven over een bruto inkomen, terwijl boven de A.O.W.-grens weer wordt uitgegaan van het (evt. vereenvoudigde) huidige (netto) inkomensbegrip. Van de geconstateerde sprong in het marginaal tarief blijft dan niet zoveel meer over. Daarentegen leidt de huidige situatie ertoe dat het marginale tarief van I.B. + A.O.W. tussen f. 12.000 en f. 14.000 oploopt tot ca. 40 pCt. en boven de f. 14.000 opeens een daling laat zien van 40 pCt. tot ca. 30 pCt.

De kritiek, zoals zij werd geleverd, richtte zich alleen op de belastinggevolgen volgens huidige theoretische maatstaven. Daarmee werd de duidelijke samenhang met bijv. de volksverzekeringen, vooropgesteld uitgangspunt in mijn plan, genegeerd. Fundamentele kritiek kan zich wat het marginale tarief betreft dan ook slechts

richten tegen de gemaakte samenhang tussen I.B. en L.B. enerzijds en de volksverzekeringspremies anderzijds. Ik heb reeds gesteld dat theoretisch dit verschil bestaat. Toch heb ik grote moeite om deze premies niet als belastingen te aanvaarden en wel bijv. de Motorrijtuigenbelasting en de opcenten daarop ten behoeve van het Rijkswegenfonds. Voor mij is meer bepalend voor de rechtvaardigheid of de burger het gezamenlijk in beschouwing nemen al dan niet als rechtvaardig ervaart, dan of de heffingen theoretisch niet volkomen identiek moeten worden geacht.

Naast de rechtvaardigheid heeft de harmonie met de economische doelstellingen een duidelijk motief gevormd bij de gedachtenvorming van mijn plan. Een lager tarief, minder progressie, eenvoud van systeem leiden tot minder weerstand, minder ongenoegen en minder ontduiking. Niet alleen zal de werklust minder worden belemmerd, men zal ook meer bereid zijn om bij de eigen werkgever overwerk te doen, ook al wordt er dan belasting betaald. De situatie thans heeft geleid tot veelvuldige dienstverleningen buiten of in los dienstverband om belasting en volksverzekeringspremies te ontgaan. Het behoeft geen betoog dat dit niet de meest economische aanwending van arbeid leidt. Daarbij komt dan nog dat veel van deze arbeid dientengevolge in de consumptieve sfeer wordt aangewend i.p.v. in de produktieve. Hoge marginale tarieven belemmeren bovendien juist bij deze categorie van belastingplichtigen de neiging tot grotere produktiviteit. En dit alles ter wille van het vasthouden aan een theoretisch onderscheid.

Belastingvrije voet

Een ander belangrijk punt in mijn plan was om de belastingvrije voet af te schaffen. Bij de besprekingen van mijn plan, niet alleen door de inleider Prof. Christiaanse, is het mij opgevallen hoe moeilijk het schijnt te zijn om van een eenmaal gevestigde opvatting los te komen, ook al wordt de essentie van die opvatting door mijn systeem niet aangetast. Slechts de benadering van het probleem is een andere.

Prof. Christiaanse gebruikt, evenals vele anderen, het beeld van Cohen Stuart met betrekking tot het belastingvrije minimum: dat de brug allereerst haar eigen gewicht moet kunnen dragen alvorens men haar kan belasten. Met andere woorden, men moet eerst een bepaald inkomen hebben alvorens men belasting laat betalen. Indien echter ieder een inkomen heeft dat voldoende boven dit bepaalde inkomen ligt, dan zou de brug in alle gevallen stevig genoeg zijn voor het dragen van meer dan haar eigen gewicht. Een vrije voet heeft dan praktisch geen betekenis meer. Indien er thans nog bruggen zijn welke nauwelijks hun eigen gewicht of zelfs dat niet kunnen dragen, dan zijn er twee oplossingen i.p.v. één. Niet alleen het niet belasten kan uitkomst bieden, ook het versterken van de brug kan de oplossing zijn. En dit laatste is nu juist wat mijn plan beoogt. Daartoe heb ik laten nagaan welke categorieën

een brug van te lichte constructie hebben en in hoeverre versterking kan plaatsvinden zonder dat veel complicaties tot te grote verbouwkosten zouden leiden. De conclusie in mijn lezing was en is: op één uitzondering na (en wel de jeugdlonen) blijken compensaties mogelijk door het inkomen te verhogen van de „lichtgewichten” zonder hoge verbouwkosten. De voordelen van het gelijkelijk kunnen belasten van alle bruggen tot f. 14.000 zijn evident en in mijn lezing voldoende aangestipt.

Nu wordt tegen deze oplossing door de inleider ingebracht dat voor de versterking het verkeerde bouw-materiaal wordt gebruikt. Met andere woorden: de compensaties liggen buiten het fiscale vlak. Dit bezwaar — dat in wezen mede inhoudt een verzet tegen een wijziging in de inkomensverdeling langs fiscale weg — lijkt mij toch niet voldoende doordacht. Immers, het gaat er om de brug zodanig te verbouwen dat zij kan dragen. Als het materiaal voldoende stevig of zelfs beter is dan het oorspronkelijke om tot een brug met voldoende draagvermogen te komen en als dan bovendien de totale exploitatiekosten geringer zijn dan in het geval dat een aantal bruggen gesloten moet blijven, is dit macro-economisch een groot voordeel. Dit voordeel nu wordt door de inleider betwijfeld in vergelijking met de handhaving van een belastingvrije voet. Ik kan de geachte inleider echter verzekeren dat het gaat om besparingen van enige duizenden ambtenaren nu, minder groei in de toekomst, minder administratief werk bij vooral de kleinere ondernemers, veel besparing aan ongenoegen bij vele burgers en aan gedwongen „vrijtijdsbesteding”. Ieder systeem met handhaving van een belastingvrije voet zal dit niet kunnen bereiken, tenzij de belastingvrije voet zo hoog wordt gesteld dat daaronder de grote massa van belastingplichtigen zou vallen. In die richting gingen dan ook de gedachten van de inleider Prof. Stevers. Niet alleen zou dan, zoals Mr. C. P. Tuk terecht betoogde, het B.T.W.-tarief i.p.v. ca. 12 pCt. ca. 30 pCt. moeten bedragen, maar dan zou vrijwel een gelijk apparaat als in mijn plan nodig, in stand moeten worden gehouden ten behoeve van de volksverzekeringen.

Het vraagteken dat Prof. Christiaanse bij de kleine zelfstandigen plaatst, moet een misverstand zijn. Iedere zelfstandige wordt (en dit kan niet anders) in de aanslag-regeling van de inkomstenbelasting betrokken. Dientengevolge heeft men een hele reeks mogelijkheden om te voorkomen dat voor hem een ongunstiger situatie zou ontstaan dan voor anderen of t.o.v. hun huidige situatie, zonder dat dit hogere perceptiekosten of meer onduidelijkheid meebrengt.

Het algemeen forfait

Met betrekking tot het inkomensbegrip is Prof. Christiaanse ook voorstander van vereenvoudiging. Zijn bezwaren zijn echter gericht tegen een algemeen forfait van 20 pCt. Zo grof echter als hij stelt, blijkt dit forfait niet te zijn. Vooreerst heeft de belastingplichtige reeds de aftrek van: in ieder geval volksverzekeringspremies en in zeer veel gevallen pensioenpremies of andere premies voor oudedagsvoorziening. Velen hebben reiskosten en/of kosten van verwerving, ziektekosten. Laten wij deze laatste groepen buiten beschouwing, dan is er reeds een aftrek van minimaal 10,2 pCt. De overige 9,8 pCt. zijn dan ter dekking van

evt. reiskosten, 5 pCt.-regeling, buitengewone lasten, persoonlijke verplichtingen. Neemt men het meest extreme geluksgeval dat geen enkele van deze kosten is gemaakt, dan zou het maximale voordeel 9,8 pCt. van 16 pCt. (zie blz. 12 van mijn lezing) van f. 14.000 zijn, hetgeen gelijk is aan f. 221. Het voorstel van Prof. Christiaanse zelf om de eerste f. 500 vermogensinkomsten vrij te laten geeft bij hetzelfde inkomen reeds een voordeel van minstens f. 200.

De grofheid bij het geval van het maximale voordeel is dus ongeveer even groot in het voorstel van Christiaanse. Deze grofheid kan hij dus in zijn kritiek niet op het oog hebben gehad. Maar welke grofheid wordt dan wel bedoeld? In mijn lezing is letterlijk gezegd: „Slechts in uitzonderingsgevallen, als er uitzonderlijk hoge kosten zijn, zou er voor deze groep van belastingplichtigen reden kunnen zijn voor een extra aftrek”. Gesteld nu dat niet 20 pCt. maar 25 pCt. als grens wordt genomen waarboven van abnormaal hoge kosten wordt gesproken. Het maximale naedeel dat hierdoor voor de belastingplichtige kan ontstaan is dan 5 pCt. van 16 pCt. van f. 14.000 = f. 112. Vergelijkt men dit met de huidige bestaande regelingen, dan valt dit verschil in het niet. Neemt men bijv. alleen reeds de grens van de buitengewone lasten. Als die grens bijv. $3\frac{1}{2}$ pCt. (dus 3 kinderen) is, dan wordt iemand met 3 pCt. buitengewone lasten bij een inkomen van f. 14.000 gedupeerd voor 3 pCt. van 40 pCt. van f. 14.000 = f. 168. Heeft hij bovendien nog ziektekosten gehad tot bijv. f. 200, dan tellen die niet mee en belooft het naedeel al f. 168 + f. 80 = f. 248. Een geval met nog meer ongelukkige samenloop is niet zo moeilijk te construeren. De huidige situatie, waaraan blijkbaar Prof. Christiaanse de voorkeur geeft, blijkt ook met betrekking tot het geval van naedeel aanzienlijk grovere gevolgen te kunnen hebben.

Mij blijft niets anders over dan te concluderen dat het huidige systeem, evt. geamendeerd met de voorstellen van Prof. Christiaanse, veel grotere effectieve grofheden voortoont dan een heel grove toepassing van het door mij voorgestelde plan, zelfs indien men in de genoemde voorbeelden de volksverzekeringstarieven buiten beschouwing laat.

Ten slotte blijkt Prof. Christiaanse naast de verhoogde vrijstelling tot f. 500 van vermogensinkomsten o.a. voorstander te zijn van gehele vrijstelling van I.B. en L.B. van die uitkeringen van de overheid, waarbij het behoefte-element meespeelt; hij denkt daarbij aan uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet en aan studiebeurzen.

Hierbij wil ik de volgende kanttekeningen van theoretische aard plaatsen:

a. dit soort vrijstellingen vervalst het beeld van de overheidsontvangsten en -uitgaven zoals dit uit de begrotingen blijkt;

b. het is in strijd met welk theoretisch inkomensbegrip dan ook;

c. het leidt tot ongewenste ongelijkheden omdat inkomsten naast bijv. studiebeurzen dan onevenredig laag zouden worden belast.

Desondanks zouden deze voorstellen moeten worden overwogen, indien ze naast de genoemde nadelen, ook voldoende voordelen zouden inhouden. Voor zover ik het kan overzien zijn de voordelen slechts zeer gering, ook in het vlak van de doelmatigheid.

(I.M.)

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico: aandelen

Opvatting Prof. Stevers

Voor mijn commentaar bij de eerste inleider tot slot en bij de tweede inleider als begin meen ik nogmaals te moeten wijzen op hetgeen ik duidelijk in mijn rede tot uitdrukking heb gebracht, nl. dat belastingen op inkomen en de volksverzekeringspremies gezamenlijk in beschouwing moeten worden genomen wil er van een werkelijke vereenvoudiging sprake kunnen zijn. Wil men dit om theoretische of politieke redenen niet, dan zal het overgrote deel van de Nederlandse belastingplichtige burgers gedoemd zijn ieder jaar opnieuw de „zegeningen” van onze theoretisch verantwoordende I.B. en L.B. aan den lijve te ondervinden.

Dit commentaar was ook bedoeld voor de tweede inleider, Prof. Stevers, omdat hij een grote vereenvoudiging veronderstelde aanwezig te zijn, indien enerzijds de belastingvrije voet tot f. 14.000 zou worden verhoogd voor de I.B. en L.B. en anderzijds de heffing van de volksverzekeringspremies gelijk aan heden zou blijven. Hierboven werd er reeds op gewezen — Prof. Stevers zelf bleek trouwens tijdens de discussie niet aan de realiseerbaarheid van zijn gedachten te geloven — dat de omzetbelasting dan tot volledig onhoudbare percentages zou moeten worden opgevoerd. Bovendien echter zou dat systeem, zoals ook Prof. Van Dijk tijdens de discussie opmerkte, ten gevolge van het handhaven van de heffingen voor de volksverzekeringen tot geen enkele vereenvoudiging of besparing van perceptiekosten leiden ten opzichte van het door mij voorgestelde systeem.

Vervolgens stelt Prof. Stevers dat de laagste inkomens (tot f. 6.000) zwaarder worden belast in mijn systeem. In mijn commentaar op de inleiding van Prof. Christiaanzen ben ik hierop reeds ingegaan. Ook Prof. Stevers laat de door mij voorgestelde compensaties buiten beschouwing. Puur theoretisch is het gelijk natuurlijk aan zijn zijde, maar in wezen maakt het toch een groot verschil of bij de invoering van mijn plan d.m.v. compensaties niet bijv. 100.000 mensen, doch slechts 5.000 een zekere achteruitgang zouden ondergaan. Bovendien is het niet uitgesloten dat zelfs voor deze 5.000 een oplossing zou kunnen worden gevonden.

Overigens meen ik te moeten concluderen dat Prof. Stevers een voorkeur zal hebben voor mijn plan boven het bestaande systeem. Gaarne zou ik hem gevolgd zijn in de richting van het verder naar beneden brengen van het heffingspercentage tot zelfs 0, indien er ook maar enige realisatiemogelijkheid zou zijn. Noch nationaal, noch internationaal gezien is die mogelijkheid aanwezig.

Slotbeschouwing

Het voorgestelde systeem wordt op grond van teveel grofheid aangevochten. Ik heb reeds aangegeven dat de werkelijke grofheid alleen getest kan worden op grond van de uit die grofheid voortvloeiende schade of veroorzaakt voordeel in gulden of in percentages van de inkomens van personen in vrijwel gelijke omstandigheden. Die vergelijking valt in het nadeel van het huidige systeem uit.

Ten slotte nog enige opmerkingen over de budgettaire en daarmee over de financieel-politieke kant. Men vreest dat neutralisering van het progressie-effect voor de hogere inkomens in gevaar zou komen. Juist de laatste ervaringen

op dit gebied doen mij anders geloven. In de huidige situatie is het zeer moeilijk gebleken om het progressie-effect te neutraliseren voor de inflatoire en de reële groei van de inkomens. In de pas afgelegde regeringsverklaring wordt reeds de correctie terzake van de reële groei voor de eerstkomende jaren onmogelijk geacht. Indien Nederland een inflatoire ontwikkeling zal laten zien, welke enigermate die van de afgelopen jaren zal benaderen, zal de volledige neutralisering van het daaruit voortvloeiend progressie-effect zodanig grote bedragen vergen (vele honderden miljoenen) dat dit (de correctie voor de reële groei) heel moeilijk, zo niet onmogelijk zal blijken. Indien de overheid eenmaal krachtens een bepaalde regeling (progressief tarief) gelden ontvangt, wordt een verlaging van het tarief als een reële verlaging en niet als een neutralisering van veroorzaakt onrecht beschouwd.

Deze politieke vertekening van het beeld zal men blijven houden, of de neutralisering grote of kleine bedragen zal vragen. Maar hoe kleiner de bedragen, hoe meer mogelijkheden voor de regering om de ruimte te vinden. Het door mij voorgestelde systeem zal tot de A.O.W.-premiegrens (thans ca. f. 14.000) de progressie vrijwel automatisch neutraliseren. Daarmede wordt bereikt dat de rest van de neutralisering bij afzonderlijke wetten slechts 20 à 30 pCt. zal vergen in vergelijking met wat thans nodig is. Het politieke verzet zal daarom m.i. eerder af- dan toenemen. De burger zal er eerder begrip voor hebben dan voor de huidige situatie, waarbij de verlagingen vele honderden miljoenen gulden vergen, waarvan hij — overigens ten onrechte — vindt dat het een echte verlaging is.

Blijft het probleem van de financiering van de overgang van het huidige op het nieuwe systeem. Ook daarover vertoont men ongerustheid. Met name vreest men verschuivingen in de inkomensverhoudingen. In mijn rede heb ik gewezen op de gevolgen van de belasting op de toegevoegde waarde met betrekking tot de afrekening van deze belasting bij grensovergang. Daaruit alleen al vloeit een budgettair voordeel voort van f. 300 mln. Gedeeltelijk zal dit de prijzen beïnvloeden, doch in grotere mate drukken op de buitenlandse concurrentie en gedeeltelijk zal de Nederlandse ondernemer meer winst maken. M.i. behoort er door deze invloed op de prijzen nauwelijks of geen verschil op te treden in de inkomensverhoudingen, indien daarbij betrokken worden de kosten van levensonderhoud, als het bedrag van f. 300 mln. over allen wordt verdeeld, rekening houdend met kindertal. Zoals ik reeds opmerkte, vindt de progressiecorrectie door dit systeem budgettair voor ca. 75 pCt. automatisch plaats. De progressiekop van 1 jaar wordt geraamd op ruim f. 200 mln. Hiervan zou dus ca. f. 150 mln. ten deel moeten vallen aan de eerste f. 14.000 inkomen. Er blijft dan nog f. 100 mln. à f. 150 mln. nodig ter financiering van compensaties. M.i. nu zal dit bedrag vrijwel volledig gedekt kunnen worden uit daling, resp. minder stijging van de perceptiekosten.

Nu ruim een half jaar is verlopen sedert ik mijn plan lanceerde, ben ik in mijn overtuiging gesterkt dat in die richting een oplossing moet worden gezocht. Het nieuwe is niet altijd beter dan het oude, maar het omgekeerde is zeker niet juist met betrekking tot het systeem van de loon- en inkomstenbelasting in Nederland.

Heerlen.

Dr. W. L. G. S. HOEFNAGELS.

(I.M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Trouwlustige tieners en verstokte vrijgezellen

Een analyse van de nuptialiteit in Nederland (1950-1965)

VOORAL in de eerste helft van de vorige eeuw hebben economen heftig gediscussieerd over bevolkingsvraagstukken: talrijk zijn de pro- en anti-Malthusiaanse vertogen uit die tijd. Daarna is het vele decenniaanse geweest in economische verhandelingen demografische grootheden buiten beschouwing te laten: de maatschappelijke ontwikkeling in het Westen deed de vrees der Malthusianen voor overbevolking en massale verpaupering illusoir lijken. In grote trekken bleef dit het algemene standpunt, tot de tweede wereldoorlog toe. In de jaren dertig geschiedde zelfs, wat Malthus bezwaarlijk zal hebben verwacht: verschillende vooraanstaande economen wezen op het gevaar voor de welvaart als gevolg van een te geringe bevolkingsgroei!

De tweede wereldoorlog en de periode daarna hebben evenwel een duidelijke cesuur teweeg gebracht, zowel in de ontwikkeling van de bevolking als in de positiebepaling van de economen tegenover demografische verschijnselen. De „demografische revolutie”, welke tot nieuwe bezinning dwong, heeft haar meest spectaculaire vormen aangenomen in de minder ontwikkelde gebieden. Maar ook in de Westelijke wereld vertoont de bevolkingsontwikkeling na de tweede wereldoorlog opvallende trekken. In de navolgende beschouwing willen wij voor Nederland één aspect daarvan behandelen, nl. de nuptialiteit, de huwelijksfrequentie.

Voor en na de oorlog

Het is in de demografie gebruikelijk verhoudingscijfers te hanteren, waarbij het optreden van een bepaald verschijnsel wordt gerelateerd aan de erbij betrokken bevolkingsgroep. Zo geeft het jaarlijkse huwelijkscijfer het aantal huwelijken in een gegeven jaar aan per 1.000 van de gemiddelde bevolking in dat jaar. In tabel 1 en grafiek 1 is aan de hand van dit huwelijkscijfer de ontwikkeling van de nuptialiteit in Nederland in de periode 1930-1965 weergegeven.

Daarbij valt reeds meteen op, dat deze periode kennelijk in drie tijdvakken is in te delen: de jaren 1930-1938, de periode rond de tweede wereldoorlog, en de jaren 1949-1965. De heftige fluctuaties rond de tweede wereldoorlog zijn het meest spectaculair en eenvoudig te duiden. Zo bijv. de piek van het mobilisatiejaar 1939 ¹⁾, het dal van 1944, de zeer hoge niveaus van 1946 en 1947. Hoewel economische factoren bij een en ander stellig relevant zijn geweest, zal het zwaartepunt van de motivatie niet in het economische vlak hebben gelegen. Voor de beide andere onderscheiden tijdvakken (waarin overigens fluctuaties evenmin hebben ontbroken, doch van meer bescheiden omvang zijn geweest) moet wel in de eerste plaats aan verklarende factoren van economische aard worden gedacht.

De nuptialiteitscurve voor de jaren dertig illustreert in

grote trekken de economische gang van zaken: de neergang in het begin, het stationaire niveau van 1933-1935, het matige herstel daarna ²⁾. Ook zullen de malaise van de jaren dertig enerzijds en de vrijwel ononderbroken opgang van de welvaart in de periode 1949-1965 anderzijds, niet geheel vreemd zijn aan het feit, dat het jaarlijkse huwelijkscijfer in eerstgenoemd tijdvak gemiddeld 10 pCt. lager is geweest dan in de jaren 1949 e.v. ³⁾. De afhankelijkheid der nuptialiteit van economische factoren — met name wat conjuncturele fluctuaties betreft — is trouwens een bij herhaling vastgesteld fenomeen ⁴⁾. Zo sprekend is deze samenhang, dat Wagemann destijds zelfs heeft voorgesteld het huwelijkscijfer als conjunctuurindicator te gebruiken, een opvatting waarin hij niet alleen staat ⁵⁾.

Recente studies bevestigen over het algemeen deze relatie. Silver, die de periode 1897-1959 aan de hand van gegevens betreffende de Verenigde Staten heeft geanalyseerd, constateerde: „it is clearly revealed that marriages conform positively and statistically significantly to the business cycle” ⁶⁾. Kirk kwam tot een overeenkomstig resultaat ⁷⁾.

Of economische verhoudingen ook bepalend zijn t.o.v. trendmatige bewegingen der nuptialiteit is meer omstreven. De suggestie van Kirk, dat „prolonged prosperity may influence basic attitudes and behavior with

¹⁾ Op het belang van mobilisatie voor de huwelijksfrequentie is o.m. geweest door S. Lebergott: „The labor force and marriages as endogenous factors” in *The Brookings quarterly econometric model of the United States*, 1965.

²⁾ Veel huwelijken, die anders wel zouden zijn gesloten, zijn in de depressiejaren achterwege gebleven. Wij komen daarop nog terug. Men heeft voor de Verenigde Staten berekend, dat in de jaren 1930-1933 800.000 huwelijken minder dan normaal zijn gesloten. Zie bijv. K. Davis: „Statistical perspective on marriage and divorce” in *The annals of the American academy of political and social science*, januari 1953.

³⁾ De interpretatie van de ontwikkeling van het huwelijkscijfer over langere perioden dient echter met omzichtigheid te geschieden. In het navolgende wordt dit toegelicht.

⁴⁾ Van de omvangrijke oudere literatuur noemen wij slechts V. L. Galbraith en D. S. Thomas: „Birth rates and interwar business cycles” in *Journal of the American Statistical Association*, december 1941; M. B. Hexter: *Social consequences of business cycles*, 1925; G. U. Yule: „Changes in marriage and birth rates in England and Wales during the past half century” in *Journal of the Royal Statistical Society*, maart 1906.

⁵⁾ E. Wagemann: *Struktur und Rhythmus der Weltwirtschaft*, 1931, blz. 71 e.v. Vgl. ook de bijdrage van D. S. Thomas in *Demographic and economic change in developed countries*, 1960, blz. 257-8.

⁶⁾ Morris Silver: „Births, marriages, and business cycles in the United States” in *Journal of Political Economy*, juni 1965.

⁷⁾ Dudley Kirk: „The influence of business cycles on marriage and birth rates” in *Demographic and economic change in developed countries*, blz. 241 e.v. Het minder sprekende resultaat, dat Tae-Ho Yoo voor België (1950-1960) heeft gevonden, is wellicht te herleiden tot de keuze van de verklarende variabele („L'effet de la conjoncture économique sur la nuptialité en Belgique” in *Recherches économiques de Louvain*, september 1966).

reference to marriage" ⁸⁾, lijkt ons acceptabel en van belang voor de interpretatie van in de afgelopen jaren ook in ons land waargenomen tendenties. Wij komen daarop nog terug.

Huwelijkscijfers

Het huwelijkscijfer, als hierboven gedefinieerd, is een globale demografische indicator, waar als zodanig dezelfde bezwaren tegen zijn aan te voeren als tegen bijv. het geboortencijfer. De hoogte en ontwikkeling ervan zijn namelijk niet alleen afhankelijk van het gedragspatroon der bestudeerde subjecten, maar eveneens van factoren als geslachtsverhouding (d.i. de verhouding tussen de aantallen mannen en vrouwen) en leeftijdsopbouw van de bevolking ⁹⁾.

Wil men de invloed van beide laatstgenoemde factoren op het nuptialiteitscijfer uitschakelen, dan kan dit — evenals bij de standaardisering van het geboortencijfer — door leeftijdsspecifieke huwelijkscijfers ¹⁰⁾ — hetzij voor de mannen, hetzij voor de vrouwen — te betrekken op een mannelijke resp. vrouwelijke standaardbevolking van gegeven leeftijdsopbouw. In dit verband geven wij een vergelijking van nuptialiteitsgegevens voor 1950 en 1965 (zie tabel 2).

In ons voorbeeld zijn de aantallen huwende mannen gerelateerd aan de niet-gehuwde mannelijke bevolking van 15 jaar en ouder. Het blijkt, dat het aldus bepaalde totale huwelijkscijfer voor de mannen van 1950 tot 1965 is toegenomen van 59,9 tot 70,0. Maar deze stijging versluiert een sterk uiteenlopende ontwikkeling binnen de drie onderscheiden groepen: stijging bij de jongeren, daling bij de ouderen ¹¹⁾.

Vooral bij bestudering van langere perioden doet men er goed aan de analyse van een verschijnsel als de nuptialiteit aan de hand van leeftijdsspecifieke gegevens te verichten.

De huwelijksleeftijd

De gegevens van tabel 2 wijzen in de richting van een vervroeging van het tijdstip van huwelijksluiting. Grafiek 2 (waarin negen leeftijdsklassen zijn onderscheiden) illustreert eveneens deze tendentie ¹²⁾. De gemiddelde leeftijd bij huwelijksluiting is tussen 1950 en 1965 inderdaad belangrijk gedaald ¹³⁾. Zoals uit tabel 3 blijkt, voor mannen van 30,1 tot 27,2 jaar, voor vrouwen van 27,1 tot 24,4 jaar, hetgeen neerkomt op een jaarlijkse daling van de gemiddelde huwelijksleeftijd met in doorsnee ongeveer 2 maanden ¹⁴⁾.

⁸⁾ Op. cit., blz. 254. Vgl. Wagemann, op. cit. blz. 82 e.v., waar de schrijver voor verschillende landen gedurende de periode 1870-1913 lange golven der nuptialiteit onderkent, gedifferentieerd naar de economische structuur der betrokken landen.

⁹⁾ Zie hierover bijv. J. Hajnal: „The marriage boom” in *Population Index*, april 1953.

¹⁰⁾ Een leeftijdsspecifiek cijfer relateert het voorkomen van een bepaald verschijnsel bij personen van een bepaalde leeftijd aan de bevolking van die leeftijd, bijv. het aantal in het huwelijk tredende mannen van 20-24 jaar als promillage van het aantal ongehuwde mannen van 20-24 jaar. Vgl. voor een toepassing: Christine Wattelar: „Evolution et comparaisons régionale de la nuptialité en Belgique” in *Recherches économiques de Louvain*, september 1966.

¹¹⁾ De formules van tabel 5 geven hiervan een meer exacte indruk.

¹²⁾ De as, waarop de nuptialiteit is gemeten, heeft een logaritmische schaalverdeling.

¹³⁾ Zie voor een discussie met betrekking tot de berekening van gemiddelde huwelijksleeftijden bijv. Hajnal, op. cit.; W. Petersen: *Population*, 1961, blz. 232 e.v.

¹⁴⁾ Men overwege, dat ten deze niet alleen het „jonger vrouwen” van belang is, maar ook het feit, dat er relatief minder ongehuwden in de oudere leeftijdsklassen overblijven.

TABEL 1.

Aantal huwelijken per 1.000 der gemiddelde bevolking

1930	8,0	1939	9,2	1948	9,0	1957	8,5
1931	7,4	1940	7,6	1949	8,3	1958	8,2
1932	6,9	1941	7,3	1950	8,2	1959	7,8
1933	7,2	1942	9,7	1951	8,8	1960	7,8
1934	7,3	1943	7,2	1952	8,4	1961	8,0
1935	7,2	1944	5,5	1953	8,2	1962	7,9
1936	7,5	1945	7,8	1954	8,3	1963	8,0
1937	7,7	1946	11,4	1955	8,3	1964	8,5
1938	7,7	1947	10,2	1956	8,5	1965	8,8

Bron: C.B.S. Publikaties van het C.B.S. hebben (tenzij anders aangegeven) ook verder in dit artikel het basismateriaal gevormd.

TABEL 2.

Jaar	Leeftijdsklasse			
	tot 24 jr.	25-29 jr.	30 jr. en ouder	totaal
aantal huwende mannen (× 1.000)				
1950	20,2	35,7	27,2	83,1
1965	51,6	38,4	18,5	108,5
niet-gehuwde a) mannelijke bevolking van 15 jr. en ouder (× 1.000)				
1950	775	194	419	1.388
1965	980	145	424	1.549
huwenden per 1.000 niet-gehuwden				
1950	26,1	184,0	64,9	59,9
1965	52,7	264,8	43,6	70,0

a) De niet-gehuwden omvatten de ongehuwden benevens de personen, die gehuwd zijn geweest. Als jaarcijfer is het gemiddelde van primo- en ultimo-aantallen genomen.

TABEL 3.

Gemiddelde leeftijd bij huwelijksluiting 1950-1965

Jaar	Alle huwenden		Mannen en vrouwen, die beiden voor de eerste maal huwen	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
1950	30,1	27,0	27,8	25,1
1951	29,6	26,7	27,5	24,9
1952	29,5	26,6	27,4	24,8
1953	29,4	26,5	27,3	24,8
1954	29,3	26,4	27,3	24,7
1955	29,2	26,4	27,2	24,7
1956	29,1	26,3	27,1	24,6
1957	29,0	26,2	27,0	24,5
1958	28,7	25,9	26,8	24,3
1959	28,6	25,8	26,6	24,1
1960	28,5	25,6	26,5	24,0
1961	28,0	25,2	26,3	23,7
1962	27,9	25,0	26,2	23,5
1963	27,7	24,9	26,0	23,5
1964	27,6	24,7	25,9	23,5
1965	27,2	24,4	25,7	23,1

TABEL 4.

Promillage nimmer-gehuwden per leeftijdsgroep (1965)

Leeftijdsgroep	Mannen	Vrouwen
0-4 jaar	1.000	1.000
5-9	1.000	1.000
10-14	1.000	1.000
15-19	993,8	958,7
20-24	792,1	548,8
25-29	332,6	169,5
30-34	153,5	98,6
35-39	104,4	89,7
40-44	79,8	90,0
45-49	68,7	91,5
50-54	71,2	101,1
55-59	72,4	112,3
60-64	74,1	117,2
65-69	69,4	116,7
70-74	66,5	122,6
75-79	70,5	130,6
80-84	75,7	136,3
85 +	73,4	138,2

Er wordt dus eerder getrouwd dan voorheen, maar heeft dit nu ook met zich gebracht, dat uiteindelijk minder mensen dan voorheen ongehuwd blijven? Grafiek 3 geeft op die vraag een bevestigend antwoord. In deze grafiek is per leeftijdsklasse het promillage aangegeven van hen, die nimmer in het huwelijk zijn getreden. Vrijwel zonder uitzondering liggen de betreffende promillages in 1965 lager dan in 1950. Anders gesteld: de kans om op een bepaalde leeftijd ongehuwd (en nimmer gehuwd geweest) te zijn was in 1965 vrijwel over de gehele linie kleiner dan vijftien jaar tevoren. De grafiek toont ook, dat de situatie in 1965 nog kenmerken van een overgangsfase bezat. Immers, het percentage niet-gehuwden daalt niet monotoon met de leeftijd, hetgeen er op wijst, dat de bevolking werd gevormd door cohorten (jaargangen) met verschillend nuptialiteitspatroon ¹⁵⁾.

In tabel 4 zijn de gegevens vermeld, welke door de curven voor 1965 in grafiek 3 worden uitgebeeld. Ook daaruit is af te lezen, dat bij de mannen het monotoon dalend verloop van het niet-gehuwdenpromillage bij de leeftijdsklasse van 50-54 jaar wordt onderbroken. Ook de leeftijdsgroepen van 55-59 en 60-64 jaar gaan tegen de draad in. Het lijkt ons plausibel hier verband te leggen met de economische malaise van de jaren dertig, toen velen uit deze groepen normaliter op de huwelijksmarkt zouden zijn gekomen. In 1930 waren de mannen, die in 1965 tot de klasse der 60-64 jarigen behoorden, nl. 25 tot 30 jaar. (De gemiddelde huwelijksleeftijd voor mannen, die voor de eerste maal in het huwelijk treden, was in 1937 27,6 jaar). Degenen, die in 1965 tot de 50-54 jarigen behoorden, waren aan het eind van de jaren dertig eveneens tussen de 25 en 30 jaar oud, derhalve wederom van een leeftijd rond de gemiddelde huwelijksleeftijd van die dagen ¹⁶⁾.

Het is bekend, dat in economisch moeilijke situaties huwelijken minder gemakkelijk tot stand komen. En hier blijkt, dat eenmaal gemiste huwelijkskansen naderhand niet altijd meer zijn in te halen ¹⁷⁾.

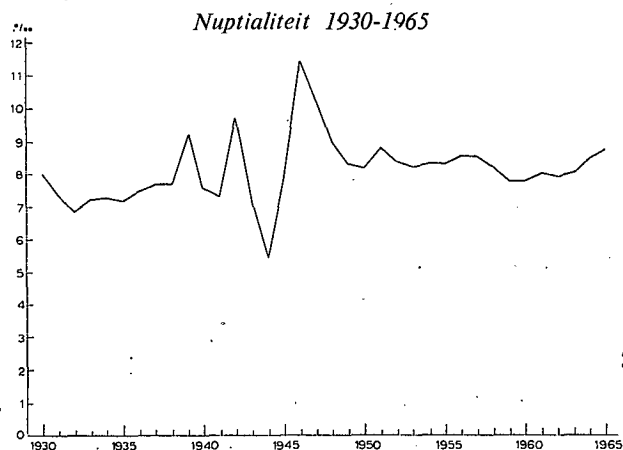
De lange termijn

Het beeld, dat uit de recente ontwikkeling naar voren komt, is er een van grote trouwlust: in bijna iedere leeftijdsgroep waren er aan het eind van de door ons beschouwde periode minder nimmer-getrouwden dan aan het begin, terwijl de gemiddelde huwelijksleeftijd bij voortdurende is gedaald. Bij nadere analyse blijkt dit beeld echter meer gedifferentieerd te zijn.

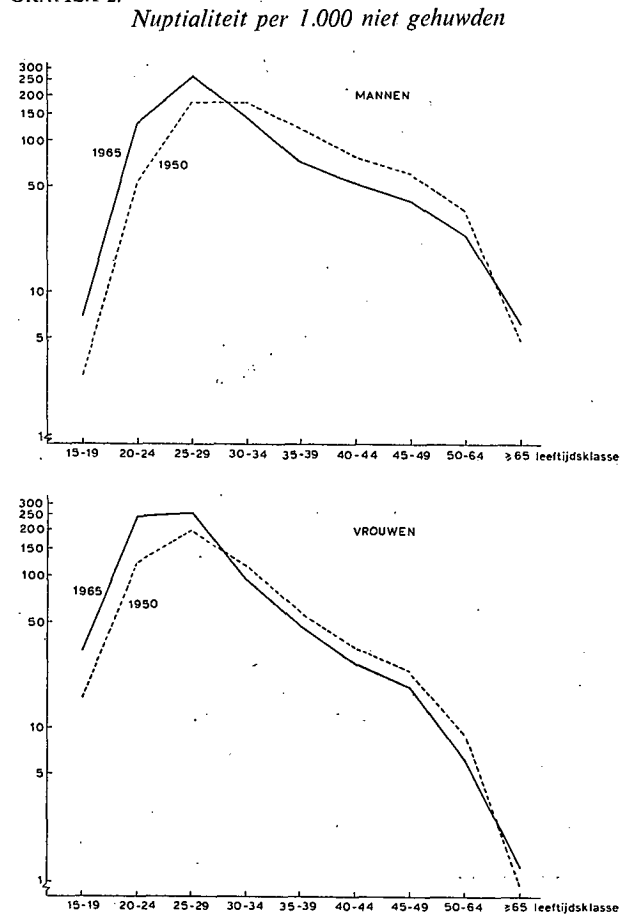
Zowel voor de mannen als voor de vrouwen hebben wij negen leeftijdsgroepen onderscheiden. Voor elk van deze groepen zijn voor de jaren van de periode 1950-1965 de (leeftijdsspecifieke) huwelijkscijfers ¹⁸⁾ in de tekeningen van grafiek 4 weergegeven. Vervolgens is voor elke groep de trendlijn berekend, welke zo goed mogelijk bij de jaarcijfers aansluit. In grafiek 4 zijn deze trendmatige ontwikkelingen met een stippellijn aangegeven. Ten einde de onderlinge vergelijkbaarheid der trendlijnen te vergemakkelijken, zijn deze in grafiek 5 nogmaals weergegeven. De formules van deze lijnen vindt men in tabel 5.

Deze tendenties op langere termijn nu, blijken bij mannen en vrouwen over overeenkomstige aard te zijn (zij het, dat de numerieke waarden vaak duidelijk verschillen). Kenmerkend is een stijgend verloop voor de jongere en jongste leeftijdsgroepen. Even duidelijk is de tendentie in neerwaartse richting, die voor de leeftijdsgroepen van 30 jaar en ouder wordt aangetroffen. Een uitzondering daarop vormt de trendbeweging bij de oudste onderscheiden

GRAFIEK 1.

GRAFIEK 2.

categorie, die van de personen van 65 jaar en ouder. Ten aanzien van dit divergerend verloop der nuptialiteitstendenties een drietal opmerkingen.

¹⁵⁾ Een volledige cohort-analyse was ons bij gebrek aan voldoende gegevens niet mogelijk.

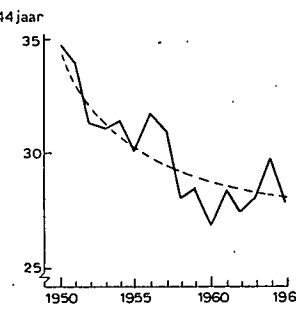
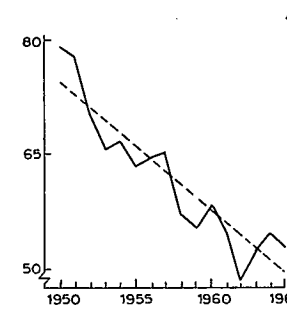
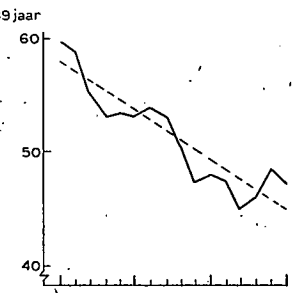
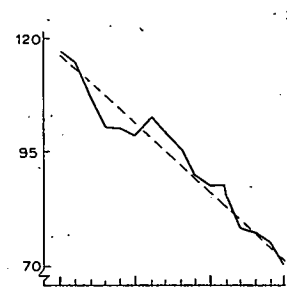
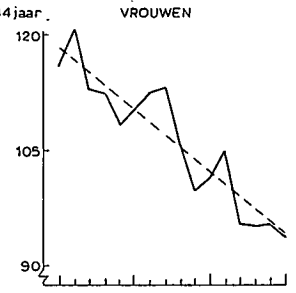
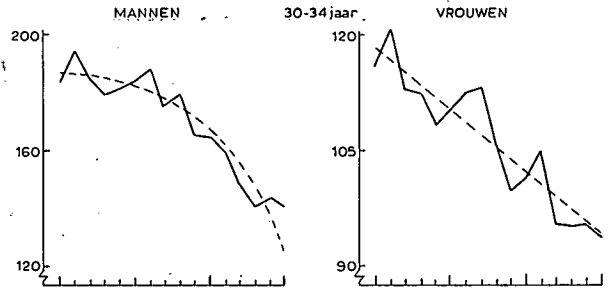
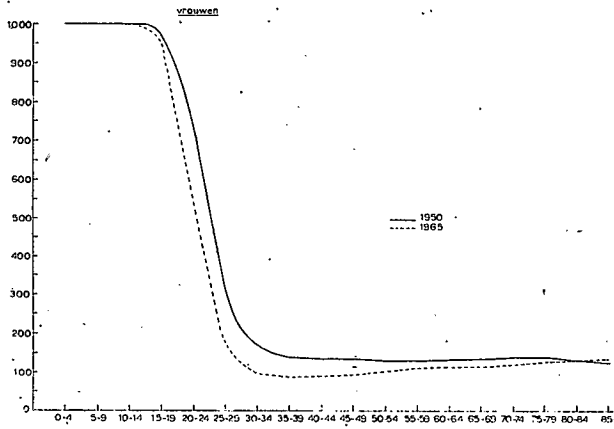
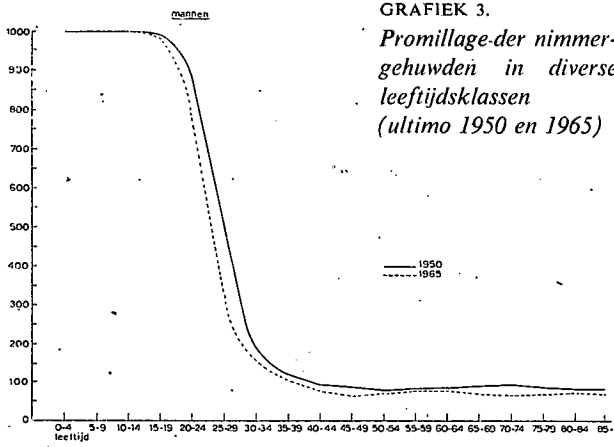
¹⁶⁾ Dat bij de vrouwen het monotoon dalend verloop reeds eerder wordt onderbroken, zal in verband moeten worden gebracht met de in doorsnee jeugdiger leeftijd, waarop vrouwen in het huwelijk treden.

¹⁷⁾ De tweede ombuiging van de curve — bij de mannen van 75-84 jaar — ware wellicht met verstoringen door de eerste wereldoorlog in verband te brengen.

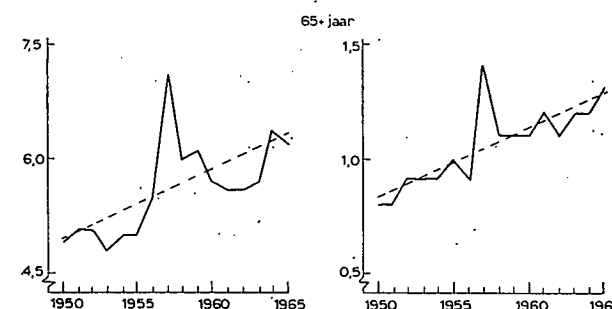
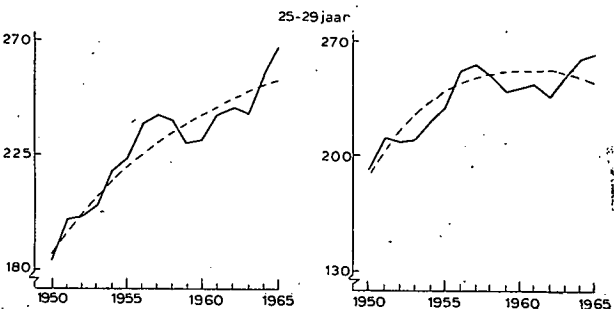
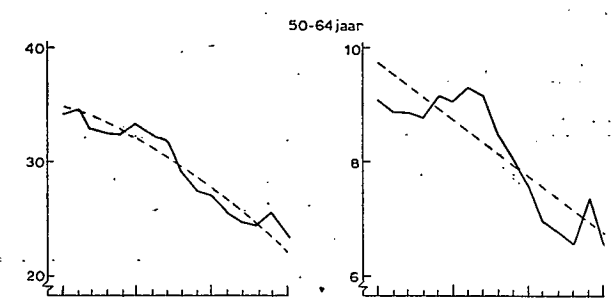
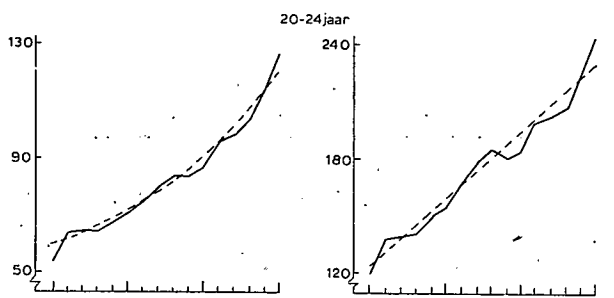
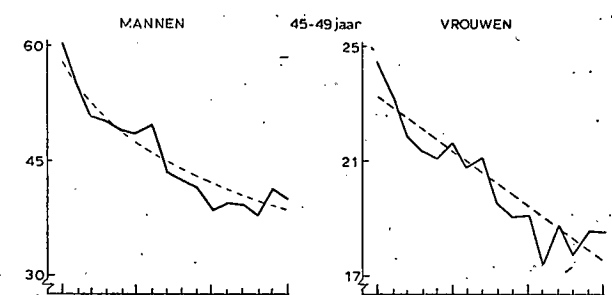
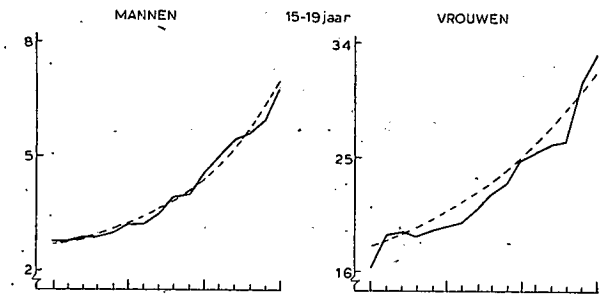
¹⁸⁾ Daarbij zijn voor ieder jaar de huwendes in een bepaalde leeftijdsgroep gezien als promillage van het gemiddeld in dat jaar aanwezige aantal niet-gehuwden van die leeftijd.

GRAFIEK 3.
Promillage der nimmergehuwen in diverse leeftijdsklassen (ultimo 1950 en 1965)

GRAFIEK 4. *Leeftijdsspecifieke nuptialiteitscijfers (toelichting in de tekst)*

Hoewel in economische factoren o.i. niet de volledige verklaring kan worden gevonden, lijkt het ons — zoals reeds in het begin van dit artikel werd aangeduid — zeer waarschijnlijk, dat het klimaat van vrijwel steeds aanhoudende welvaarts-groei in het naoorlogse Nederland een belangrijke determinant van de nuptialiteit is geweest. In een samenleving, die door middel van sociale wetgeving verpaupering uitbant, die werk- en inkomensperspectieven te over biedt ¹⁹⁾, zullen met name jonge mensen het als minder zinrijk ervaren met de huwelijkssluiting al te lang te wachten ²⁰⁾. Dat impliceert — zoals wij nog zullen zien — overigens niet, dat Malthus' „prudential restraint from marriage” ²¹⁾ geheel zou zijn weggevallen.

Het contrast, dat de boven-dertigjarigen vergeleken met de trouwlustige jongeren opleveren, is met de voorgaande redenering niet in strijd, doch er in zeker opzicht uit af te leiden. Immers, indien in toenemende mate — gefavoriseerd door het economisch klimaat — trouwen op jeugdige leeftijd mogelijk en regel wordt, zal steeds meer gelden dat zij, die na hun „tiener”- en „tweën”-jaren nog ongehuwd zijn, tot de onverbeterlijke vrijgezellen behoren (om welke reden dan ook). Zo is het plausibel, dat de trends van grafiek 5 tenderen naar een nieuwe evenwichtssituatie, waarin huwelijkssluiting op een leeftijd rond de twintig regel is geworden; waar het percentage dergenen, die nooit gehuwd zijn geweest, een nog lager niveau zal hebben bereikt dan thans het geval is; en waarin zij, die na hun dertigste nog geen partner hebben gevonden, voor het overgrote deel tot het genus der verstokte vrijgezellen behoren.

De opwaartse trend bij de bejaarden ten slotte, illustreert treffend de verbetering van de materiële omstandigheden van deze groep der bevolking. De inwerkingtreding van een voorziening als de A.O.W. heeft, zoals uit grafiek 4 naar voren komt, het aantal huwelijkssluitingen duidelijk positief beïnvloed.

De korte termijn

De lijnen der leeftijdsspecifieke nuptialiteit vertonen talrijke fluctuaties rond hun respectieve trends. Het zal blijken, dat ook bij de verklaring van deze fluctuaties economische verhoudingen een rol van betekenis spelen. Wij hebben dit met behulp van regressie-analyse bepaald.

Als indicator voor de economische omstandigheden is het jaarindexcijfer (Y_t) van het reëel inkomen per hoofd

¹⁹⁾ De geringe nataliteit van de jaren dertig heeft in de jaren vijftig de positie der jongeren op de arbeidsmarkt positief beïnvloed.

²⁰⁾ De spanning tussen biologische en maatschappelijke rijpheid lijkt aldus steeds meer in het voordeel van de eerste beslist te worden. Hoewel ten zeerste relevant, valt het buiten het kader van dit artikel nader op de hieraan verbonden problematiek in te gaan. Hetzelfde geldt voor veranderingen in de relatie tussen nuptialiteit en nataliteit.

²¹⁾ Niet te verwarren met de ook door Malthus genoemde „moral restraint from marriage, with a conduct strictly moral during the period of this restraint”. In de actualiteitswaarde van deze „moral restraint” had Malthus overigens ook al weinig fiducia. Meer hierover bij D. E. C. Eversley: *Social theories of fertility and the malthusian debate*, 1959, blz. 245 e.v.

²²⁾ Zoals o.m. door Kirk, op. cit. en Thomas is opgemerkt, zijn cijfers betreffende de werkloosheid in baisseperiodes wel, maar in tijd van hausse minder geschikt om als verklarende variabele te dienen. Wij zijn uitgegaan van de indexcijfers inzake het reëel nationaal inkomen per hoofd van de bevolking als vermeld in het *Centraal Economisch Plan 1967*.

²³⁾ Door afwijkingen van de trend te nemen is de invloed van autoregressie in de reeksen afgezwakt.

TABEL 5.

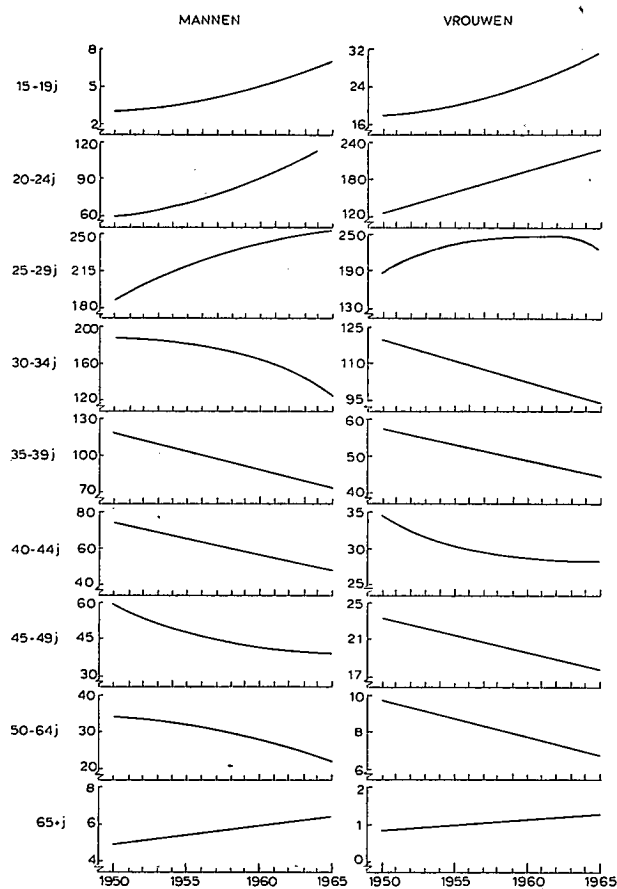
Formules voor de trendlijnen der leeftijdsspecifieke huwelijkscijfers ^{a)}

Mannen	Leeftijdsklasse	Vrouwen
$N = 2,22 + 0,53 (1,17)^t$	15-19	$N = 15,10 + 3,22 (1,12)^t$
$N = 40,34 + 21,30 (1,10)^t$	20-24	$N = 122,47 + 7,07 t$
$N = 266,71 - 71,52 (0,89)^t$	25-29	$N = 188,11 - 0,37 t^2 + 10,35 t$
$N = 188,97 (0,99) (1,27)^t$	30-34	$N = 118,35 - 1,61 t$
$N = 116,12 - 2,92 t$	35-39	$N = 57,58 - 0,84 t$
$N = 74,91 - 1,77 t$	40-44	$N = 27,73 + 5,34 (0,83)^t$
$N = 36,34 + 18,89 (0,86)^t$	45-49	$N = 23,19 - 0,39 t$
$N = 39,95 - 5,93 (1,08)^t$	50-64	$N = 9,60 - 0,19 t$
$N = 4,97 + 0,09 t$	65+	$N = 0,83 + 0,03 t$

a) Met N zijn per groep de leeftijdsspecifieke huwelijkscijfers bedoeld als omschreven in noot 18. De jaren van de periode 1950-1965 zijn met t (= 1,2 ... 16) aangegeven. (In een aantal gevallen is bij de berekening met het jaar 1951 aangevangen, zodat t dan van 1 tot 15 loopt).

GRAFIEK 5.

Trendlijnen der leeftijdsspecifieke nuptialiteit

van de bevolking genomen ²²⁾. Met kleinste kwadraten is de rechte $Y_t^* = 76,09 + 3,75 t$ bepaald, die aansluit bij deze indexcijfers voor de periode 1950-1965. Als verklarende variabele is nu het verschil ($Y_t - Y_t^*$) tussen de feitelijke waarde in een gegeven jaar en de voor dat jaar berekende waarde van bedoeld indexcijfer genomen. Dit verschil wordt in onderstaande formule met y_t aangeduid. Met y_{t-1} wordt het overeenkomstige verschil voor het jaar ($t-1$) aangegeven.

Als te verklaren variabele zijn de leeftijdsspecifieke nuptialiteitswaarden in afwijking van hun trend bepaald, in het navolgende aangeduid met n_{jt} ²³⁾. Voor elk der leeftijdsgroepen, die in tabel 5 zijn onderscheiden (mannen

en vrouwen afzonderlijk), zijn de parameters van de volgende relatie geschat:

$$n_{jt} = a + b_{1j} y_t + b_{2j} y_{t-1}$$

waarbij j de index is voor de betrokken leeftijdsgroep en t de index voor het beschouwde jaar uit de periode 1951-1965. De coëfficiënt b_{1j} meet derhalve de invloed, welke op de nuptialiteitsgrootte uitgaat van de inkomenssituatie in het lopende jaar; de coëfficiënt b_{2j} die van het voorgaande jaar.

Waar toevoeging van verklarende variabelen, die op langer dan een jaar geleden in praktisch alle gevallen niet tot significante verbetering van de correlatie leidde, hebben wij de analyse beperkt tot de genoemde twee onafhankelijke variabelen.

De hier getoetste hypothese houdt dus in, dat men een voorstelling heeft van een „normaal” geachte inkomensontwikkeling: het reëel inkomen „behoort” elk jaar met een bepaalde waarde toe te nemen. Indien de feitelijke ontwikkeling hiervan afwijkt, zal dat gevolgen hebben voor het gedragspatroon inzake de nuptialiteit.

In tabel 6 zijn de schattingen van de partiële regressiecoëfficiënten (met tussen haakjes hun standaardfout), alsmede de correlatiecoëfficiënt (R_j) vermeld.

TABEL 6.

De verklaring van nuptialiteitsfluctuaties in afwijking van de trend; periode 1951-1965
(toelichting in de tekst)

mannen			leeftijdsklasse	vrouwen		
b_{1j}	b_{2j}	R_j		b_{1j}	b_{2j}	R_j
-0,026 (0,013)	0,003 (0,013)	0,540	15-19	0,013 (0,061)	0,056 (0,065)	0,305
0,013 (0,172)	0,504 (0,182)	0,675	20-24	-0,049 (0,396)	1,509 (0,420)	0,756
0,494 (0,354)	1,585 (0,375)	0,854	25-29	0,446 (0,578)	2,140 (0,613)	0,787
0,536 (0,425)	1,048 (0,451)	0,714	30-34	-0,060 (0,238)	0,641 (0,252)	0,622
-0,210 (0,221)	0,721 (0,235)	0,670	35-39	0,187 (0,112)	0,251 (0,119)	0,727
0,251 (0,232)	0,316 (0,246)	0,553	40-44	0,104 (0,079)	0,134 (0,083)	0,635
0,330 (0,118)	0,102 (0,125)	0,729	45-49	0,100 (0,047)	0,043 (0,049)	0,654
0,208 (0,069)	0,095 (0,073)	0,779	50-64	0,030 (0,044)	0,023 (0,046)	0,314
-0,043 (0,044)	0,059 (0,047)	0,358	65+	-0,010 (0,011)	0,011 (0,012)	0,292

Bij het gegeven aantal waarnemingen en variabelen geldt, dat de correlatiecoëfficiënt ten minste de volgende waarde moet aannemen om significant te zijn op het tussen haakjes vermelde niveau: 0,565 (10 pCt.), 0,627 (5 pCt.), 0,732 (1 pCt.). Voor de verhouding tussen regressiecoëfficiënt en standaardfout gelden, op de tussen haakjes vermelde significantieniveaus, de volgende waarden: 1,782 (10 pCt.), 2,179 (5 pCt.), 3,055 (1 pCt.).

Uit de in tabel 6 vermelde resultaten komt een over het geheel genomen regelmatig (en plausibel) patroon naar voren, dat onze hypothese bevestigt. Kort samengevat komt het op het volgende neer.

1. De trouwlustige tieners laten zich weinig aan de inkomensfluctuaties gelegen liggen. De coëfficiënten zijn of insignificant of van onlogisch teken.

2. In de volgende leeftijdsklassen treffen wij echter een beeld aan, dat Malthus toch wel enig genoeg zou hebben gedaan: Immers, niet alleen blijken voor de meeste categorieën de huwelijkschommelingen significant met de inkomensvariabele(n) samen te hangen, maar tevens

Middenstand en toerisme

Zijn er nog wel, meneer Dreesmann, die middenstanders wier mentaliteit u zo gispde in de geruchtmakende rede op de Middenstandsdag van de Voorjaarsbeurs 1967. Het kan inderdaad anno 1967 nog voorkomen dat een slager of kruidenier de naïeve mening is toegedaan dat de keuken van het gemeentelijk ziekenhuis de klandizie behoort te gunnen aan de plaatselijke middenstand en niet aan een grootwinkelbedrijf uit een andere stad „omdat het een paar centen goedkoper levert”. En ook de Consumentenbond zal u zeker een staalkaart van dergelijke, weinig rationele argumenten kunnen overleggen, gedestilleerd uit een jarenlange stroom van boze brieven uit middenstandskringen.

Toch menen wij dat ze uitsterven, deze middenstanders; ze zullen trouwens wel moeten. Dat het inderdaad anders kan valt te lezen in een door de N.M.B. uitgegeven geschrift ¹⁾, waarin behalve voor de horecabedrijven en de vervoersector ook voor de detailhandel wordt nagegaan welke betekenis zij heeft voor het toerisme (en v.v.). Het verhaal bijvoorbeeld van die winkelier op de Veluwe die vakantiegangers gasfornuizen en pannen wist te verkopen en gezamenlijke initiatieven als het organiseren van „streekmarkten” in toeristencentra. Zij weten te profiteren van de kansen die recreatie en toerisme bieden. dR

¹⁾ Toerisme, Economische publikatie van de Nederlandsche Middenstandsbank, no. 37, mei 1967, 68 blz.

geldt — zowel voor mannen als voor vrouwen van 20-44 jaar — dat de invloed van de inkomenssituatie in het voorgaande jaar die van het lopende jaar overtreft. (En waar de coëfficiënt van de inkomensinvloed statistisch significant is, is deze steeds positief). „Prudential restraint” klinkt uit deze cijfers op: ter voorbereiding van het huwelijk legt men reeds geruime tijd van tevoren (zeker een jaar) iets opzij ten einde niet platzak in de huwelijksboot te stappen.

3. Echter, naarmate men ouder wordt gaat de inkomensinvloed van het lopende jaar geleidelijk aan in betekenis toenemen, zoals blijkt uit de onderlinge verhouding van de significantie der beide regressiecoëfficiënten. Als verklaring zou men kunnen denken aan de mogelijkheid, dat wat oudere trouwlustigen reeds enig bezit hebben kunnen verwerven en dus niet meer zo lange tijd voor hun a.s. huwelijk behoeven te sparen. Of — wellicht — speelt hier ook het „carpe diem, fugit irreparabile tempus”? Zo overweegt bij personen van 45-64 jaar de invloed van de aan het inkomen gemeten economische ontwikkeling in het lopende jaar. (Voor de personen van 65 en ouder werden geen significante coëfficiënten gemeten).

Conclusie

De samenhang tussen economische en demografische verschijnselen komt bij de nuptialiteit duidelijk naar voren. Onze voorgaande beschouwing moge hebben aangetoond, dat zowel voor korte-termijnfluctuaties als voor tendenties op langere termijn de ontwikkeling van de economische situatie van groot belang is. Het onderkennen van ten deze bestaande relaties kan stellig ook bij prognoses met betrekking tot de nuptialiteit van nut zijn.

Amsterdam.

Drs. A. PAIS.

De efficiency van de staatsloterij

DE staatsloterij is een zeer oude instelling. In 1726 werd deze in het leven geroepen als Generaliteitsloterij. Alle staatkundige omwentelingen heeft deze instelling overleefd en het ziet er niet naar uit dat aan haar geregeld leven een einde komt. Er is heel wat voor nodig om in de wettelijke regeling van deze instelling verandering te brengen. De opzet is bijna volledig vastgelegd in titel II van de Wet op de kansspelen, welke wet op 31 december 1964 de Loterijwet 1905 heeft vervangen. De uitwerking van de opzet is aan de Minister van Financiën overgelaten, die daarbij overigens weinig speelruimte heeft.

De staatsloterij is vanouds een klassenloterij, d.w.z. een loterij waarbij de trekking niet ineens doch verdeeld over een bepaald tijdvak plaatsvindt en waarbij de houders het lot in termijnen, per klasse, kunnen betalen. Het klassikaal betalen heeft in de praktijk overigens weinig meer te betekenen. Het grootste deel van de loten wordt vooruit besteld of voor vaste klanten gereserveerd, waarbij volledige betaling bij aflevering plaatsvindt. Een ander deel wordt verkocht aan degenen die het eerst komen op de dag waarop de verkoop officieel begint. In vele plaatsen zijn de loten na enkele uren uitverkocht en nog steeds kan men in de vroege morgenuren van de eerste dag van verkoop rijen wachtenden voor de loterijkantoren aantreffen.

Het is onbegrijpelijk, dat er geen afdoende maatregelen worden genomen om in de toenemende behoefte aan loten te voorzien. Het is een waanidee dat door de beperkte beschikbaarstelling de speelhartstochten worden beteugeld, want degenen die toch willen spelen wordt het tegenwoordig al heel gemakkelijk gemaakt om aan buitenlandse loterijen mee te doen.

De opzet van de staatsloterij is voorts van dien aard, dat de echte gokker daarin weinig aantrekkingskracht vindt. Per serie van 100.000 loten van f. 20 met een opbrengst van f. 2 mln., is er slechts een beperkt aantal grote prijzen, t.w. 1 van f. 100.000, 1 van f. 50.000, 1 van f. 30.000, 2 van f. 25.000, 2 van f. 20.000, 1 van f. 10.000 en 8 van f. 5.000. Het aantal prijzen van f. 50 tot en met f. 2.000 bedraagt 4.455, terwijl er een zeer groot aantal troostprijzen is, nl. 10.000 van f. 5, 10.000 van f. 10, 10.000 van f. 15 en 10.000 van f. 20. Het laatste houdt in dat men 40 pCt. kans heeft op een prijs ter grootte van 25, 50, 75 of 100 pCt. van de inleg. Wie 10 loten (of delen daarvan) met opeenvolgende nummers neemt, ontvangt door het trekkingssysteem gegarandeerd tenminste 25 pCt. van de inleg terug.

Vooraf door de aanwezigheid van het zeer grote aantal kleine prijzen heeft de staatsloterij het karakter van een gezelschapsspel. Dit geldt temeer waar deelneming aan deze loterij van oudsher veel in clubvorm plaatsvindt. De minimale inleg bij zo'n club voelt men niet. De winst uit kleine prijzen wordt in de regel niet verdeeld, doch versterkt de pot voor het kopen van nieuwe loten (voor zover verkrijgbaar).

MEET de toeneming van de welvaart verandert ook de mening over de kleine prijzen. In een tijd waarin het inkomen nauwelijks ruimte liet om deel te nemen, was het „eigen geld” een middel tot beperking van verlies, waaraan behoefte bestond. In de huidige omstandigheden is die behoefte vrijwel geheel verdwenen. De eis welke art. 9 lid 3 van de Wet op de kansspelen stelt, t.w. tenminste 40.000 prijzen op 100.000 loten, is uit de tijd. Het is ook bijzonder inefficiënt. De 40.000 kleine prijzen op een totaal van 44.471 prijzen vragen 90 pCt. van de moeite welke nodig is voor alle uitbetalingen.

Een aantrekkelijke en eenvoudige oplossing is die, waarbij in de eerste klasse de 10.000 prijzen van f. 5 worden vervangen door één prijs van f. 50.000; in de tweede klasse de 10.000 prijzen van f. 10 door één prijs van f. 100.000; in de derde klasse de 10.000 prijzen van f. 15 door één prijs van f. 100.000 en één prijs van f. 50.000 en in de vierde klasse de 10.000 prijzen van f. 20 door twee prijzen van f. 100.000.

Het is denkbaar, dat hierdoor de belangstelling voor de staatsloterij nog iets groter wordt. Dit lijkt mij geen bezwaar. Voor een volledige prijs moet men een geheel lot van f. 20 kopen. In de praktijk beperkt men zich veelal toch tot 1/5 delen van f. 4, hetgeen, behoudens samenloop van prijzen, een maximaal bedrag van f. 20.000 oplevert, waarvan dan nog altijd 15 pCt. belasting wordt geheven. Dergelijke prijzen zijn ook in gewone loterijen een normale zaak geworden en de praktijk daarvan heeft reeds voldoende geleerd, dat de Nederlander daardoor niet uit zijn evenwicht raakt. Men koopt een huis of een auto, zet een bedrag op de bank of richt het huis opnieuw in.

Het afschaffen van de kleine prijzen van f. 5 tot en met f. 20 levert ook de technische mogelijkheid op om het aantal loterijen per jaar op te voeren. Het is denkbaar elke vier weken een loterij te houden, waarbij in de derde en de vierde week de 4 trekkingen worden gehouden. In de zomer zou men dan drie weken vakantie kunnen houden en bij de jaarwisseling nog een week, zodat men dan op 12 loterijen per jaar komt.

Een soepele regeling vraagt een grotere delegatie aan de Minister van Financiën: dit geldt met name voor het aantal loterijen per jaar, het aantal series per loterij en het aantal prijzen per serie. De baten verkregen door de grotere efficiency behoeft men niet aan de kopers van loten en aan de collecteurs (lotenverkopers, die tevens kleine prijzen uitbetalen) door te geven. Langs deze weg zou de schatkist zeker enkele tientallen miljoenen guldens extra kunnen ontvangen, welke met minder pijn worden opgebracht dan belastingverhogingen. Verbetering van de staatsloterij en verruiming van de mogelijkheid tot deelneming zullen bovendien leiden tot een verminderde aantrekkingskracht van buitenlandse loterijen, die jaarlijks vele miljoenen uit ons land opslokken.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

(I. M.)

 NV. SLAVENBURG'S BANK

Recente publikaties

ABC Europ Production 1967. Editor: Kurt R. Selka.
Europ Export Edition, Darmstadt 1967, co. 3.400 blz., f. 45. Alleenvertegenwoordiger voor Nederland: A. C. H. Strack van Schijndel, Cederstraat 47, Alphen aan den Rijn.

De achtste editie van dit kolossale vijftalige adresboek geeft voor 21 Europese landen, t.w. Oostenrijk, België, Bulgarije, Tsjechoslowakije, Denemarken, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Nederland, Hongarije, Italië, Lichtenstein, Luxemburg, Noorwegen, Polen, Portugal, Roemenië, Zweden, Zwitserland en Joegoslavië, ca. 450.000 adressen, over 10.000 rubrieken verdeeld, van in de export geïnteresseerde bedrijven.

Het boek bevat een produktenindex in elk der vijf talen Engels, Frans, Spaans, Italiaans en Duits, waarbij elk produkt een nummer krijgt. In de daarop volgende, bijna 3.000 bladzijden tellende, produktenclassificatie vindt men elk nummer weer terug gevolgd door de namen en adressen van de fabrikanten van het bewuste produkt in de verwerkte 21 landen.

Aldus vervult het adresboek een belangrijke schakelfunctie tussen (internationale) vraag en aanbod.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

MODERNE LEVENSV VERZEKERING

automatische groei van het verzekerde bedrag door unieke winstdeling...

tussentijdse verhoging van uw verzekering door opties, steem onafhankelijk van gezondheids-toestand...

zonder geneeskundig onderzoek terstond en blijvend verzekerd door inzending van certificaat

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A^o 1807

HOOFDKANTOOR HERENGSRACHT 475, AMSTERDAM-C
HEAD OFFICE CANADA TORONTO, 1130 BAY STREET

Nederlandse Economische Hogeschool

hogeschool voor maatschappijwetenschappen

Bij het **ECONOMETRISCH INSTITUUT** wordt per 1 oktober a.s. gevraagd een

ERVAREN PROGRAMMEUR

wiens taak zal bestaan uit:

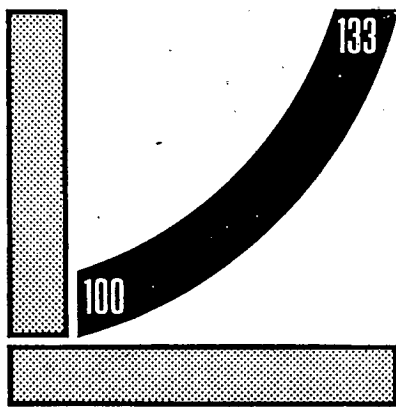
- het assisteren van de wetenschappelijke staf van het Instituut bij het samenstellen van programma's op mathematisch-statistisch gebied en bij het uitvoeren van deze programma's op de IBM 1130 van het Instituut;
- het uitbreiden van de wetenschappelijke programma - bibliotheek van het instituut.

Vereist zijn:

- een grondige kennis van FORTRAN IV of ALGOL;
- ruime ervaring in het gebruik van computers, bij voorkeur IBM;
- bekendheid met mathematisch - statistische programma's.

Geboden wordt een zelfstandige afwisselende werkkring, een salariering overeenkomstig de rijksregeling en afhankelijk van opleiding en ervaring, directe opname in het Algemeen burgerlijk pensioenfonds (de premie AOW/AWW is voor rekening van de hogeschool) en een vakantietoelage van 6 %.

Sollicitaties dienen te worden gericht aan Prof. Dr. W. H. Somermeijer, Directeur van het Econometrisch Instituut, Mathenesserlaan 324 te Rotterdam.

**Met een A.B.N. Spaarbiljet 1967/72
groeit uw spaargeld
in bijna vier-driekwart jaar
van f.100,- naar f.133,-**

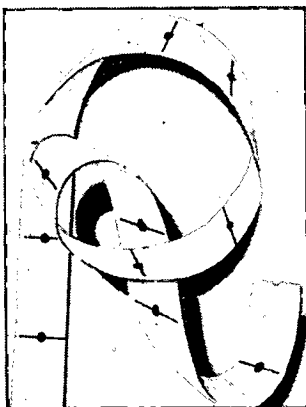
Dit betekent een samengestelde interest van $6\frac{1}{4}\%$ per jaar.

Deelneming aan het Premie Spaarplan betekent een extra premie van f.20,-. Dan is het rendement ruim $9\frac{1}{4}\%$.

Folders en inlichtingen bij al onze kantoren.

Algemene Bank Nederland

Eigenlijk alles
op het gebied van
genummerd
controle-drukwerk
aan rollen

ROELANTS
SCHIEDAM
afd. waarde-drukwerk

Vraag eens proef-
nummers aan voor
uw kennissen die
„E.-S.B.” nog niet
kennen

NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.

Ten behoeve van onze belangrijke vestiging in de stad
NIJMEGEN willen wij gaarne in contact treden met ge-
interesseerden voor de functie van

mede-directeur

Van deze functionaris verwachten wij dat hij, in nauwe samen-
werking met zijn collega, op hoog niveau de relaties met
bedrijven, instellingen, e.a. op vertrouwenwekkende wijze zal
behartigen. Tevens behoort het tot zijn taak stimulerend mede-
leiding te geven aan het kantoor.

Voor de vervulling van deze bij uitstek verantwoordelijke,
commerciële functie zoeken wij een academicus die niet alleen
een ruime bankervaring heeft opgedaan, doch ook in vorige
functies reeds blijk heeft gegeven over zeer goede commerciële
en andere persoonlijke kwaliteiten te beschikken.

Wij hechten met name grote waarde aan een evenwichtige,
daadkrachtige en representatieve persoonlijkheid.

Wij stellen een uitstekende honorering in het uitzicht.

Belangstellenden die aan deze hoge eisen menen te voldoen,
nodigen wij uit binnen 14 dagen hun eigenhandig geschreven
brieven met een recente pasfoto te zenden aan de hoofddirectie
van de Nederlandsche Credietbank N.V., Postbus 941,
Amsterdam.

NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

De **STICHTING CENTRAAL ORGAAN ZIEKENHUISTARIEVEN**, belast met de vaststelling en goedkeuring dezer tarieven, zoekt ten behoeve van haar Bureau, gevestigd te 's-Gravenhage, een

ECONOOM

Mede in verband met de toekomstige uitbreiding der werkzaamheden, wacht de aan te stellen functionaris een interessante werkring, waarin hij zich met een grote mate van zelfstandigheid zal kunnen ontplooiën. De voorkeur gaat uit naar iemand, die analytisch vermogen koppelt aan een praktische aanpak, beschikt over goede contactuele eigenschappen en van deze eigenschappen in de praktijk reeds blijik heeft gegeven. Leeftijd bij voorkeur tot 35 jaar.

Brieven (met pasfoto) te richten aan de Directeur der Stichting, p/a Nieuwe Parklaan 25, 's-Gravenhage. Voor telefonische inlichtingen: (070) 54 59 00.

N.V. PHILIPS-DUPHAR
Pharmaceutisch-Chemische Industrie

VOORCALCULATIE EN PLANNING

„Een deskundige voorcalculatie en planning vervult een onontbeerlijke functie in een moderne ondernemingsorganisatie.”

Philips-Duphar is een internationale, industriële en commerciële onderneming met activiteiten over de gehele wereld. Voor de bepaling van haar beleid zijn de adviezen van haar afdeling Centrale Voorcalculatie en Planning onmisbaar.

Ter versterking van deze afdeling zal worden overgegaan tot de aanstelling van een technische voorcalculator, een commerciële voorcalculator en een planningsfunctionaris.

Daarom nodigen wij bedrijfseconomisch - voor de technische voorcalculatie tevens technisch - geschoolde kandidaten uit telefonisch contact met ons op te nemen. Blijkt in dit gesprek wederzijdse interesse dan wordt een afspraak gemaakt.

Philips-Duphar, Apollolaan 151, Amsterdam, telefoon 020 - 73 12 26, toestel 241.

